

Vápenictví ve středověku

Úvod

V tomto referátu se budeme zabírat tím, kde se vápenky ve středověku nacházeli, jak vypadali, kdo mohl takovou vápenku vlastnit a na závěr si ukážeme experimentální výpal vápna.

Vápno

Chemická značka Ca(OH)_2 . Vzniká kalcinací, neboli hořením vápence a dělí se na nehašené vápno, které vzniká hned po pálení vápence a hašené vápno, používané k výrobě malt. Obecně se mohlo vápno využívat ve stavebnictví, zemědělství i kožedělnictví.

Lokalizace vápenek

Vápenky mají několik klíčových prvků, podle kterých byli stavěny, ve většině případů byli stavěny v lokalitách, které jsou bohaté na vápno, jako mohou být Český a Moravský kras. Dále se mohou objevovat nedaleko staveb, jako například hradů jako třeba u hradu Pišolec a zříceniny hradu Holštejn, nebo kostelů a je také běžné, že se mohou objevovat i ve městech. V Praze se například okolo roku 1500 postavilo až 7 vápenek, které měli zásobovat zdejší výstavbu nového města dostatkem vápna, přičemž se do vápenek vápenec dostával říční dopravou na vorech z nedalekého lomu. Máme i další doklady vápenek v městském prostředí, v Brně ulici Panenská byl zjištěn půdorys vápenické pece přímo v domě, což naznačuje že po ukončení provozu vápenky, byl prostor využíván třeba jako sklep.

Vápenické pece

Nejprimitivnější pece se kterými se můžeme ve vápenictví setkat jsou milíře, které byly primárně využívány k výrobě dřevěného uhlí, ale mohli být využity i k výrobě vápna.

Pece oválného půdorysu

Složitější typ pecí, využíval se už za doby římské v primitivnější podobě. Je již vybaven místem pro rošt a místem pro vsádku, která má oválný tvar. Na našem území se usuzuje, že pece oválného půdorysu jsou spíše mladší a spadají do tzv. období selských vápeníků, kdy více než velké hutě byli preferovány menší pece.

Pece kvadratického půdorysu

Velkokapacitní pec tvořena roštem, plentovou zdí, tahovými kanály a vsádkou. Pece kvadratického půdorysu jsou rozdělovány, podle počtu tahových kanálků, největší mohli mít až šest kanálků, jako je třeba v peci v Mokré. Tyto pece byly zapuštěné do země, aby oheň nemohl uhasit vítr.

Zajímavost

Zajímavé peciště je na lokalitě u Hradu Obřany, kde se nachází troj pecí, Pec č.2 je pec kvadratického půdorysu se třemi tahovými kanálky a je chronologicky nejstarší a zapuštěna do svahu, což je pro tyto pece typické, další zajímavost na této peci je, že se vně pece nachází lidská kostra. Pec č.1 je chronologicky mladší a zasahuje do předpecního prostoru pece č.2, je to též pec kvadratického půdorysu, ale se čtyřmi tahovými kanálky. Nejmladší pecí je pec č.3, která je již pecí oválného půdorysu.

Vlastníci pecí

Vlastníků bylo mnoho, ale naprosto převládá stavební huť, která se specializovala na stavbu velkých staveb jako třeba hradů. Nebo klášterů a měla pod sebou jak vápenické pece, tak i třeba kameníky. Stavební huť byla nezávislá na cechovních organizacích a v jejím čele stál hlavní mistr.

Dalšími, méně častějšími vlastníky mohl být panovník, církevní instituce, šlechta, nebo měšťané. Máme písemné doklady o nakládání s vápenickými pecemi, kdy jeden měšťan prodává druhému pec i s přidruženým lomem vápna a loděmi, kterými mohl vápenec dovést na místo vápenek.

Experimentální výpal

Příprava

Pan Mgr. Petr Kos se svým týmem si vyzkoušeli, jak nejspíš mohl probíhat výpal v takové peci kvadratického půdorysu se šesti tahovými kanálky. Provoz pece byl 63 hodin a bylo spotřebováno až 100m³ paliva z toho 30m³ habr/buk a 70m³ smrk, na celý experiment bylo využito 5 pracovníků a vypalovalo se až 85 tun vápence.

Průběh

Výpal probíhal dost obtížně, bylo zjištěno, že tahové kanálky musí být až po okraj plné, jelikož se jinak v jejich blízkosti, kvůli žáru, nedá pohybovat. Dále se vedoucí výzkumu domnívá, že ve středověku muselo být na provoz takovéto pece využito až 12 lidí, kdy 6 manipuluje u tahových kanálků a přikládá palivo a dalších 6 kácí stromy na další využití. Po vypálení bylo vápno ponecháno 2-3 dny zchladnout a poté s pomocí vody přeměněno na hašené vápno.

Závěr

Po analýze v laboratoři bylo zjištěno, že vápno, které bylo vypáleno by ani zdaleka neodpovídalo dnešním standardům a ani teplo nebyla tak velká, jaký tým očekával. Došli tak k závěru, že byla tato profese velmi těžká, jak fyzicky, tak i znalecky a daný jedinec musel znát mnoho faktorů, jako například barvu ohně, podle které mohl zjistit kolik stupňů oheň má.

Zdroje

Kos, P. 2015: Výzkum vrcholně středověkých vápenických pecí v jižní části Moravského krasu se zřetelem na oblast u Mokré, *Archeologia technica* 26, 27–68.

Kos, P. – Válek, J. 2016: Experimentální výpal vápna v šestikanálové vápenné peci z období vrcholného středověku v Mokré, *Archeologia technica* 27, 32–50.

Merta, J. 1980: Výzkumy vápenných pecí, Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami 1, 30–55.

Archeologia technica 22: zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami : sborník přednášek z 29. semináře *Archeologia technica* - 20. duben 2010. Brno: Technické muzeum v Brně, [2011]. ISBN 978-80-86413-78-5.

Merta, J., 1977: Středověké vápenické pece při Obřanském hradě, *Archaeologia historica* 2, 239-246

Suchý, M., 2014: Vápno, katedrála sv. Víta a pražští vápeníci v pozdním středověku: výpověď písemných pramenů, *Archaeologia historica* 39/1, 349-363

Merta, J., 1977: Středověké vápenické pece při Obřanském hradě, *Archaeologia historica* 2, 239-246

Suchý, M., 2014: Vápno, katedrála sv. Víta a pražští vápeníci v pozdním středověku: výpověď písemných pramenů, *Archaeologia historica* 39/1, 349-363